

“Met taal is alles mog

De beslissende tekst van Abdelkader Benali

Hoe ontstaat liefde voor taal? In deze serie vertellen prominente taalgebruikers erover, aan de hand van een tekst die erg belangrijk voor hen is. In deze zevende aflevering: schrijver Abdelkader Benali.

MARIËTTE BAARDA

Abdelkader Benali – wollen muts, snelle bewegingen – lijkt te worden voortgejaagd door een kwispelende nieuwsgierigheid, een stemming waarin af en toe cynische verbolgenheid doorschemert over de kleingeestigheid van sommige lieden. Een don quichot, zoals hij zelf zegt, gedreven door een blinde ambitie, maar met een koers die hij al dromend en creërend uitzet. We schudden elkaar de hand, want dat mocht toen nog, al gonsde het om ons heen van de coronagesprekken. Benali tikt een paar espresso's weg tijdens het gesprek; zijn tweede dochter is net geboren en de nachten zijn kort.

In januari won je de Gouden Ganzenveer, een jaarlijkse onderscheiding voor een instantie of persoon die van grote betekenis is voor het geschreven Nederlandse woord. Voel je je nu een ambassadeur van de Nederlandse taal?

“Ik heb natuurlijk niet gekozen voor mijn relatie met het Nederlands. Als mijn vader zich in Frankrijk had geves-

Abdelkader Benali

Abdelkader Benali (1975) werd in Marokko geboren en groeide op in Rotterdam. Na zijn succesvolle debuut *Bruiloft aan zee* publiceerde hij romans, dichtbundels, toneelstukken en journalistieke teksten. Hij kreeg diverse prijzen, waaronder de Libris Literatuur Prijs in 2003, voor zijn tweede roman, *De langverwachte*. Voor televisie maakte hij onder meer het literatuurprogramma *Benali boekt* en de culinaire reportagereeks *Chez Benali*, waarin hij met zijn vrouw Saida Nadi-Benali en hun dochttertje Amber door zijn geboorteland reisde op zoek naar de geheimen van de Marokkaanse keuken.

Als gastcolumnist schuift Benali geregeld aan bij het radioprogramma *OVT*. Afgelopen maart verscheen zijn essay *De vreemdeling. Racisme uitgelegd aan onszelf*. Begin dit jaar ontving hij de Gouden Ganzenveer vanwege zijn “grote betekenis voor het geschreven en gedrukte woord in de Nederlandse taal”.

elijk”

Foto: Phil Nijhuis / Hollandse Hoogte

tigd – hij heeft daar als gastarbeider gezeten – was het anders gelopen.”

Je spreekt het woord *gastarbeider* nogal nadrukkelijk uit.

“Het is een ondergewaardeerd woord, vanwege die vreemde tegenstelling; een gast gaat weg, maar een arbeider heeft toch een min of meer vast contract. Een actueel woord ook, want tegenwoordig is zowat iederéén gastarbeider; werk impliceert immers meestal ook dat je weer optieft. Hoeveel mensen hebben nog een werkelijk vaste aanstelling? Maar wat het ambassadeurschap aangaat: in Duitsland had ik in de taal van Goethe geschreven, in Spanje in die van Cervantes en in Engeland in die van Shakespeare. Maar ik kwam in het Nederlands terecht. De taal van Annie M.G. Schmidt.”

Een ander kaliber ...

“Ik wil niet te gewichtig doen over het Nederlands, wil een beetje af van het idee dat de ene taal organischer of authentieker is dan de andere. Dat lyrische van: in dié

taal kun je pas dichten. Er wordt nogal nativistisch gedacht over taal – je drinkt uit de bron van de taal, de taal zit in je bloed ... Geen taal kan meer of minder dan je denkt. Waarom zou het Nederlands zich niet lenen voor romans of gedichten?”

ZUNIGHEID

Wie beweert dan dat het Nederlands geen taal is voor literatuur?

“Dat krijg ik terug van de lezer; die heeft opvattingen over de taal die uit de negentiende eeuw stammen: dat Nederland de Romantiek heeft gemist, de romantische antenne mist. Er zijn zelfs mensen die beweren dat het Nederlands intrinsiek ongeschikt is om poëtische kwaliteit te hebben.”

Stapten sommige auteurs daarom in de jaren vijftig over op het Engels?

“Je doelt op Gerard Reve? Dat leverde weinig op. Nee, ik heb het vooral over de receptie van het geschrevene. Het heeft te maken met de Nederlandse aard, en – nu ga ik een oordeel geven – hoe de Nederlander over zijn eigen cultuur denkt. Dat minimalistische, dat weinig zeggen en veel impliceren ... Er is een karigheid, een zunigheid in de taal. Ik houd juist van barok. Als ik in een andere tijd was geboren, zou ik echt tekeer zijn gegaan. Nou ja, dan zou ik juist normaal zijn. Maar als nieuwkomer heb ik natuurlijk een wat andere relatie met het Nederlands dan andere auteurs van Nederlandse bodem; ik heb de taal moeten ontdekken zoals een ander een land ontdekt.”

“Thuis spraken we Berbers. In de Koranschool kwam daar Arabisch bij, al was het daar meer tuchtiging dan scholing. Maar meerstemmig was mijn jeugd daardoor

“Ik heb de taal moeten ontdekken zoals een ander een land ontdekt.”

wél: Berbers, Arabisch, Rotterdams, de taal van de straat en die van andere migranten om me heen ... Het maakte dat ik me later gemakkelijker ergens in durfde te bluffen; zo ging ik na een tijdje in Italië te hebben gewoond backpacken door Zuid-Amerika. Van Mexico-Stad tot La Paz in Bolivia kon ik me prima verstaanbaar maken door mijn Italiaans gewoon wat te ‘verspaansen’.”

SPIJKER

Wat bracht je naar Italië?

“Ik had daar een vriendin. Ze was ook de vertaalster van mijn boeken.”

Is er een Italiaanse zegswijze die je aan het Nederlands zou willen geven?

“‘Canta che ti passa’, de titel van het Italiaanse cursusboek dat ik gebruikte: ‘Zing totdat het overgaat’. Toen iemand op straat ’s nachts luidkeels begon te zingen en ik tegen mijn toenmalige vriendin zei: ‘Wat heeft die kerel?’, haalde ze haar schouders op: ‘Canta che ti passa.’ Ineens drong de schoonheid van de uitdrukking tot me door. Maar de allermooiste zin komt van mijn oom, al weet ik niet of hij die zelf verzonnen heeft: ‘Yazu a-di qasha amasma, amasma wa-t-qasha.’” Wanneer Benali Berbers spreekt, krijgt zijn gezicht de zachte en tegelijk plechtige uitdrukking van iemand die ineens op zijn moedertaal overschakelt. “Het betekent zoets als ‘Een spijker laat zich niet schillen.’ Het was mijn ooms reac-

tie toen ik hem vertelde over een corrupte douanier die tevergeefs had geprobeerd mij geld af te troggelen. Ik realiseerde me: ja, dat ben ik, die spijker. Ik laat me niet gek maken.”

Enthousiast: “Wist je trouwens dat het Berbers het allerhoogste percentage leenwoorden heeft van alle talen, meer dan vijftig procent? De sedimenten van de tijd zitten in de taal, en toch is het geen archeologie; de woorden zijn springlevend. Neem *ouarta* (‘tuin’), een erfenisje van het Latijnse *hortus*. De naam van de munteenheid *dirham* komt van het Griekse *drachme*, en *cama*

“Willem Wilminks dichtcursus *Goedenavond, speelman* was een magisch boek.”

betekent net als in het Spaans ‘bed’. Er zijn ook Arabische invloeden, maar de Latijnse en Fenicische leenwoorden zijn het interessantst.”

Waarom?

“Je hebt de neiging om te denken dat je taal uniek is, op zichzelfstaand. Maar na het lezen van een boekje van een Berberlinguïst moest ik toegeven dat het idee van een nationale taal iets was dat vooral in mijn hoofd zat. Het heeft met een behoefte aan uniciteit te maken, maar is nergens op gebaseerd. En daarmee zijn we terug bij de veronderstelling dat het Nederlands niet geschikt voor literatuur zou zijn.” Het is even stil. “Ik merk dat ik er emotioneel van word.”

SUSKE EN WISKE

Wanneer ontstond je liefde voor taal?

“Toen ik ontdekte dat de taal ambigu kan zijn. Dat wat je leest niet altijd is wat er staat. Daar begint de taalontwikkeling: een computer kan in taalkundig opzicht alles wat een vierjarige kan, maar er komt een moment dat een kind verder gaat. Ik herinner me nog goed hoe ik na het lezen van een *Suske en Wiske*-strip over het Beleg van Antwerpen, nog getekend door Willy Vandersteen, door de Tweede Middellandstraat in Rotterdam-West liep. Het verhaal had me allerlei nieuwe woorden geleerd, zoals *beleg*, *belegering* en *katapult*; strips zijn enorm belangrijk voor mijn taalontwikkeling geweest. Maar goed, boven een snackbar in die Tweede Middellandstraat las ik: ‘Hier vers belegerde broodjes’. Ik knipperde een paar keer met mijn ogen en las toen wat er werkelijk stond: ‘vers beléigde broodjes’. Maar *belegerd* was natuurlijk veel mooier.”

Patatje oorlog ...

“Ha, zie je ...! Bij jou begint die trein ook meteen te lopen. Die vergissing was een belangrijk moment in mijn taalontwikkeling; je leest wat je dént dat er staat, vanuit een andere bron. Ik merkte dat ik die verwarring leuk vond. Die verwarring kwam ik ook tegen in een van de teksten die beslissend voor mij waren: *Goedenavond, speelman*, een dichtcursus waarin Willem Wilmink aan de hand van gedichten en liedjes dingen uitlegt over versvorm en metrum. Ik snapte daar als elfjarige weinig van en toch was het een magisch boek, mede door de prachtige illustraties van Waldemar Post. Het was een eerste kennismaking met het ámbacht van de literatuur. Wilminks interpretatie van de eerste zinnen van Pierre Kemp's raadselachtige gedichtje ‘Zomermiddag’ weerspiegelt iets van die magie. Die metafoor van zo'n boer die praat met een boer die vijftig meter verderop staat,

om iets duidelijk te maken over vertelperspectief, is op zichzelf een gedicht.”

LEESHONGER

Werd lezen thuis gestimuleerd?

“Nee, maar we hadden een geweldige basisschoolbibliotheek. Een moeder die het zaaltje runde zei: ‘Wist je dat er buiten nog een veel grotere bibliotheek is?’ Nou, daar wilde ik wel heen! Thuis op mijn kamertje las ik Roald Dahl, Thea Beckman, Tonke Dragt, Anne de Vries, de Lemniscaat-serie ... Mijn ouders vonden het allang best, want ik was een druk jongetje in een druk gezin; iedereen die zichzelf buitenspel kon zetten, werd hogelijk gewaardeerd.”

Waren er leraren die je leeshonger aanmoedigden?

“Meester Bart uit groep zeven gaf me, heel tof, de kinderboeken van zijn vader. Ik mocht twee dozen meenemen, en nam er uiteindelijk maar één mee, omdat ik al die weelde niet aankon. Het mooiste was een boek over een jongensvoetbalclub, een soort *All Stars* van de jaren vijftig, met een hoofdpersoon die struggelde om erbij te horen. Tijdens een schaatstocht waren ze voortdurend met hun ‘joppers’ in de weer. Dat woord *jopper* heeft zich toen in me gebrand.” Benali grijpt zijn telefoon en toont me een marineblauwe jas met rits. “Dat was toen hét kledingstuk dat iedere stoere jongen moest hebben.”

Literatuur, radio, televisie ... welk genre ligt het dichtst bij jou?

“Abdelkader Benali. Gespecialiseerd in meerdere stijlen.” Grijzend: “Ik citeer nu het motto van de Afrikaanse band Baobab.”

Wat leerde je van Jan Wolkers, Anna Blaman en Harry Mulisch, enkele schrijvers die centraal stonden in je televisieprogramma *Benali* boekt van enkele jaren terug?

“Van Wolkers het barokke taalgebruik, met het gevaar van gekunsteldheid; zijn latere boeken gaan daaraan ten onder. Maar wanneer Olga in *Turks fruit* aan een hersen-

Pierre Kemp en Willem Wilmink

De keuzetekst van Abdelkader Benali:

ZOMERMIDDAG

De mens wordt groter en het land wordt kleiner.
Het gaat naar de middag en de zon
is de hevigste man in de streek en tussen de bomen
waar twee roodgeruite jongedochters komen
en gaan naar de stad.
Ze hebben haar hoeden van het hoofd genomen
en zeggen elkander dat.

Pierre Kemp

Willem Wilmink schreef hier in zijn schriftelijke cursus dichtten *Goedenavond, speelman* (1987) over:

Op heldere zomermiddagen, als alle nevels zijn opgetrokken, lijkt alles bedrieglijk dichtbij. Een boerderij die je in een kwartiertje lopen dacht te kunnen bereiken, is na dat kwartier nog net zo ver weg. Het perspectief lijkt een beetje opgeheven, want perspectief is niet alleen een kwestie van lijnen, maar ook van kleur. Een boer staat rustig te praten met een boer vijftig meter verderop.

Foto: Linda Stulic

tumor is geopereerd en zegt dat ze “een luikje in haar hoofd heeft”: dat is natuurlijk een briljante zin. Van Blamans *Eenzaam avontuur* bleef me vooral haar lef bij, om in de jaren veertig in de Rotterdamse De Vliegerstraat zó over homoseksualiteit te schrijven. Daar heb je ‘cojones’, ballen, voor nodig. En Mulisch zag dingen, reflecteerde op zichzelf, had gevoel voor humor én was autonoom: heel on-Nederlands. Hij was veel meer avant-gardist dan we denken, iemand die allerlei taalregisters met elkaar verbond. Heel inspirerend, omdat ik me in verschillende circuits beweeg – de radio- en televisiewereld, het onderwijs, het clubcircuit, de jongeren in Amsterdam-West – en ik met die meerstemmigheid een veel groter spectrum kan bereiken.”

HAAST

“Waar ik soms moe van word, is dat mensen denken: die Benali doet maar wat. Omdat ik zoveel verschillende dingen doe. Dan roepen ze op Facebook dat ik een opportunist ben. Het is ook een vorm van geestelijke luiheid als mensen niet de moeite nemen om het grotere plaatje te zien. Want dan zien ze dat alles wat ik doe de uitkomst is van onderzoek, van zoeken naar waarheid. Het is geen ijdelheid of narcisme. Ik twijfel vaak.”

Wat vind je van het predicaat ‘knuffel-Marokkaan’? Benali vindt het duidelijk geen prettige vraag. “Nederlanders hebben de neiging een belediging in de vorm van een compliment te verpakken. Als je een publiek persoon bent met een andere achtergrond, gaan mensen al snel zoeken naar het etnische randje. En nee, niemand wil ‘knuffel-Marokkaan’, ‘troetel-Turk’ of ‘huis slaaf’ worden genoemd. Ik denk vaak: het is inmiddels toch wel duidelijk wie of wat ik ben? Dat heb ik tien jaar geleden toch allemaal al eens uitgelegd? Mensen blijven maar avonden organiseren rond dit thema; laatst nog was ik op zo’n bijeenkomst met de Rotterdamse burgemeester Aboutaleb over etniciteit en afkomst, en dan hoor ik die jongeren erover praten alsof ze levenslang hebben. Ik voel dan vooral een enorme haast. Je steeds moeten bezighouden met wat ándere mensen belangrijk

vinden, is ook een vorm van knechten. Ik zou willen dat ik daarin nóg autonomer was.”

Vanwaar die haast?

“Dat zit in mij. Het is zoiets als ‘Slaap sneller want ik heb een kussen nodig’, een mooie Jiddische uitdrukking; ik meen dat Franz Kafka die ergens gebruikt. Ik begrijp zelf vaak pas later wat ik aan het doen ben, ben vooral bezig met máken. In mijn hoofd ben ik al lang weer verder. Terwijl ik met een toneelgezelschap van jongeren *Hamlet* ga uitvoeren, ben ik in gedachten alweer bezig met een bewerking van *Antigone*.”

COMMENTAAR

Voed je je kinderen tweetalig op?

“Ik doe maar wat. Het moet gewoon leuk zijn thuis. Mijn oudste dochter is enorm mondig, maar daar hebben we haar niet op geprogrammeerd. Wel heb ik bij haar, zo klein als ze was, al onze bezigheden van commentaar voorzien: ‘We gaan naar buiten’, of: ‘Nu gaan we een hapje eten.’ Dat doe ik overigens ook bij grote mensen. Tijdens een lezing zeg ik rustig (Benali pakt het glas water dat voor hem staat op): ‘Ik neem even een slokje’, en daarna: ‘Zo, we kunnen weer.’ Zoiets werkt enorm rustgevend op je publiek. Tijdens een schrijfworkshop op het Montessori Lyceum Amsterdam zei ik daarom tegen mijn klas: ‘Je mag alles vergeten wat ik heb gezegd, maar dit moet je onthouden. Dat gaat je een keer redden.’”

Hoe werkt dat dan?

“Ik zoom dan, net als Willem Wilmink, in op het vertelprocedé. Een kanteling van vijf graden kan al goed werken. Ik laat leerlingen daarom ook liever een verhaal vanuit een hond vertellen dan dat ze óver die hond schrijven. Die perspectiefwisseling, die parallax, moeten ze vooral vóelen. Zodra ze over de drempel van de inleving stappen, ervaren ze dat met taal alles mogelijk is. Ik ben dan ook gecharmeerd van *Het boek van de denkbeeldige wezens* van de Argentijnse schrijver Jorge Luis Borges, of van Cees Buddingh’s gedicht ‘De blauwbilgorgel’. Als schrijver wil je voortdurend die ontdekkingsstocht maken, kijken waar de verbeelding je brengt.” Zuchtend: “Er is gewoon nog enorm veel te doen.”

Van wie moet dat?

“Van God. Van Spinoza. ‘Maar ik krijg zo’n drang van binnen’, schreef Annie M.G. Schmidt in haar beroemde gedicht ‘De spin Sebastiaan’. Het is die gekte van Don Quichot. Elke ochtend vertel ik mijn dochter over de domme ridder Don Quichot, die in een ruimte vol heerlijke dingen, appels, sinaasappels, zoetigheden, zeker

“Als schrijver wil je voortdurend kijken waar de verbeelding je brengt.”

weet dat hij in de schatkamer van Ali Baba is beland. Maar als hij bij de uitgang op zijn schouder wordt getikt, blijkt hij in de supermarkt te zijn en moet hij betalen. Mijn dochter moet daar vreselijk om lachen.”

“Zet de bril op van de taal en de wereld wordt één grote grot van Ali Baba. Maar dan is er de werkelijkheid, de realiteit van het kapitalisme ... Wat me brengt op mijn volgende afspraak: ik moet zo naar Rotterdam, naar het Maritiem Museum, voor mijn boekje over piraten dat in het najaar uitkomt. Mijn voorouders waren piraten en ik hoop zeer dat ik ze daar op een afbeelding aantref.”

Benali trekt de muts over zijn hoofd. En weg is hij. ◀